

Kalevalaisen runon alkusointuisuudesta

On tutkimuksia, jotka lopullisuuden-intohimossaan ikäänkuin vain velkavat lukijalta myönnytystä: *Roma locuta, causa finita*. On myös keskusteluun ärsyttäviä, uhkarohkeasti uutta kokeilevia, yksipuolisuuksillaan silmään-pistäviä tai puolitiehen pysähteleviä tutkimuksia, jotka kuin viettelevät mukaansa: tästäpä nyt tie menisi . . .

MATTI SADENIEMEN *Die Metrik des Kalevala-Verses* (FFC 139, Helsinki 1951) kuuluu ilmeisesti jälkimmäiseen tyyppiin: Virittäjässä 1952 yritin sovitella laajempiin puitteisiin Sadeniemen 'viskurilaiksi' ristimää runonsäkeen painavoitumistendenssiä, ja tavanomaisen kirjanesittelyn asemesta tekee nyt mieleni takertua kalevalaista alkusointua pohtivaan 54-sivuiseen lukuun. Sadeniemen tilastollisen menetelmän avut ja rajoitukset ilmenevät siinä selkeimmillään.

»Kuten tunnettua», Sadeniemi kirjoittaa, »suomalaisen runon piirissä tavataan kahtalaista alkusointuisuutta: yksinkertaiselle alkusoinnulle on ominaista, että kaksi tyvisanaa alkaa samalla eri vokaalien seuraamalla konsonantilla (tai että tyvisanat alkavat eri vokaaleilla); täydellisemmässä alkusoinnussa myös tyvisanain alkukonsonantteja seuraavat (tai sananalkuiset) vokaalit ovat samat. Ensimmäistä nimitän 1-alkusoinnuksi, jälkimmäistä 2-alkusoinnuksi.»

On kauan kiistely kysymyksestä, onko säe *rakas äiti armollinen* todella alkusoinnullinen. Lönnrot, Europaeus, Ahlqvist, Genetz, Juvelius ja Kaarle Krohn katsoivat kalevalaisen runon olevan tässä kohden muinaisgermaanisen runon kannalla, kun taas Godenhjelm, Tarkiainen ja Salminen kiistivät eri vokaaleilla alkavain sanain alkusoinnullisuuden; tilastoidessani eri sampo-runoredaktioiden alkusointuisuutta olin korvakuulolta samaa mieltä kuin viimeksimainitut. Matti Sadeniemi on nyt perusteellisten tilasto- ja todennäköisyyslaskelmainsa nojalla ratkaissut kiistan Lönnrotin & kumppanien hyväksi; hän jopa on havaitsevinaan, että vokaalinen 1-alkusointu (*rakas äiti armollinen*) olisi kerakkeellista 1-alkusointua (uidessa vilua vettä) hie-man tavoitellumpi. Tätä sopii epäillä. Sadeniemi on laskenut eri alkusointuisuustapausten todennäköiset frekvenssit »Täydellisen Kalevalan sanaston» perusteella. Sanaluettelosta puuttuvat tärkeät pikku sanat *olla* ja *ei*, ja näiden osuus vokaalisten alkusointuparien solmiutumisessa on kaikkea muuta kuin vähäinen. Vokaalisen ja kerakkeellisen 1-alkusoinnun keskinäisen suositummuussuhteen täsmällistä arviointia vaikeuttaa, että Sadeniemi on lukenut alkusoinnullisiksi säkeet sellaisetkin kuin *Niin on siitä Pohjan akka ja Jot' ei näillä yllättäne*, vaikka hän itse on vakuuttavasti osoittanut,

ettei runojalan laskussa olevalla yksitavuisella sanalla ole mitään merkitystä alkusoinnun kannalta. Itse pääasian Sadeniemi on joka tapauksessa käsitellyt loppuun: kalevalainen runo suosii heikkoa vokaalista alkusointuisuutta (rakas äiti armollinen) osapuulleen samassa määrin kuin heikkoa kerakkeellista alkusointuisuutta (uidessa vilua vettä).

Erityisen ansiokkaasti Sadeniemi ratkaisee diftongien *ie*, *uo*, *yö* asemaa koskevan pulmakysymyksen. 2349 Arhippa Perttusen ja 1220 itä- ja pohjoisinkeriläistä eepillistä runosäettä käsittävän aineistonsa pohjalta hän toteaa 'avoimen alkusoinnun' (*ie* — *e*, *uo* — *o*, *yö* — *ö*) melkein yhtä tavoitelluksi kuin 2-alkusoinnun yleensä ja 'suljetun alkusoinnun' (*ie* — *i*, *uo* — *u*, *yö* — *y*) melkein puolta harvinaisemmaksi mutta kuitenkin noin neljä kertaa suositummaksi kuin olisi laita, jos kyseessä olisi keskimääräinen 1-alkusointu. Tutkimalla lukuisain 1600-, 1700- ja 1800-luvun runoniekkein kalevalamittaisia sepitelmiä Matti Sadeniemi näyttää toteen, että itämurteiden alueella avoimesta alkusoinnusta siirryttiin suljetun alkusoinnun kannalle yleensä 1700-luvulla, kun taas länsimurteissa sama kehitysvaihe oli koettu jo vuosisataa tai kahta varhemmin. Ilmiön syynä oli diftongiutumisen vähittäinen voimistuminen: vielä Gabriel Calamnius, J. H. Hoppius ja Paavo Tuovinen kuulivat *ie uo yö* -diftongit *e- o- ö-* voittoisina, aivan samoin kuin *moa*, *mua*, *peä*, *piä* on viime aikoihin saakka kuultu *a- ä-* voittoisina ja soinnutettu ne kernaammin *markan* ja *pääskyn* kuin *morsiamen* ja *pellon* tai *mullan* ja *pirtin* kanssa. Kansanrunoissa diftongien avoin alkusoinnutus tajuttiin alunperin 2-alkusoinnuksi ja suljettu alkusoinnutus 1-alkusoinnuksi, mutta diftongin painopisteen siirryttyä alkukomponenttiin suljetut alkusoinnut alkoivat yleistyä siinä määrin, että Sadeniemi on pitänyt tarkoituksenmukaisena tulkita sekä *hienot heinät* että *hienon hipiän* 2-alkusointuiseksi. Avoimen alkusoinnun yleinen varhaisempius on muistettava seikka, kun joudutaan pohtimaan esimerkiksi säkeiden sentapaisten kuin *niemessä nenättömässä* ja *niemessä nimettömässä* tai *nosta lonka luotehesta* ja *nosta lunta luotehesta* keskinäisiä ikäsuhteita; kun Sadeniemen laskelmain mukaan runoilija ja runonlaulaja ennen diftongiutumiskehityksen loppuvaihetta tunsivat noin 10 kertaa vahvempaa vetoa edellisiin (2-alkusointuisiin) kuin jälkimmäisiin (silloin 1-alkusointuisiksi tajuttuihin) säemuotoihin, ei ilman vahvoja vastasyitä voine otaksua jälkimmäisten edustavan suhteellisesti varhaiskantaista ja edellisten suhteellisesti myöhäistä runoasua.

1800-luvun tutkijain arvelut, että tietyt vokaalit hakisivat ja toiset karttaisivat alkusointupareissa toistensa seuraava, osoittautuvat Sadeniemen tilastojen valossa perättömiksi. Samoin selviää, että kaksi- tai useampitavuisen tyvisanan alkutavu soinnutetaan suunnilleen yhtä kernaasti, sattuipa se runojalan nousuun tai laskuun: runokorottomanakin sillä on laulajan ja

kuulijain korvissa tietty psykologinen intensiteetti. Ceteris paribus saattaa kuitenkin havaita lievää runokorollisen ensitavun alkusoinnutuksen suosintaa runokorottoman kustannuksella.

Taneli Europaeuksen havainto, että kalevalainen runo suosii vierekkäisten tyvisanain alkusoinnutusta, saa Sadeniemen tilastoilta painokkaan vahvistuksen. Tendenssi on niin voimakas, että se saa jopa yhdyssanan komponenttien järjestyksen vaihtumaan: *puita kaari- kapsutteli*.

Utta on Sadeniemen toteamus, että pitkät tyvisanat alkusoinnutetaan hanakammin kuin lyhyet. Niinpä säetyyppi 233 on Sadeniemen aineistossa alkusoinnutettu 103 kertaa 233 (mistä liikkunna lihoa), 65 kertaa 233 (kerta keskeä sipaise) ja 32 kertaa sekä vierekkäisyys- että pitemmyystendenssin vastaisesti 233 (vesa Jeesuksen vetämä).

Trokeisten ja murrelmasäkeiden alkusointupitoisuudessa ei ole merkittäviä eroavuuksia. Säetyyppi 2222 (haapa Hiien huoripoika) on tuntuvasti useammin alkusoinnullinen kuin muut nelityviset säetyypit, mikä Sadeniemen mukaan johtuu yksitavuisten tyvien niukasta alkusointuisuudesta. Kiintoisaa on, että viskurilain vastaiset säetyypit 53 (valehettomat vakaiset) ja 422 (Lemminkäinen lieto poika) ovat keskimääräistä paljon runsaammin alkusoinnutettuja; »näyttää siltä kuin olisi yritetty kompensoida säkeiden epättydyttävä rytmiikka huolekkaalla alkusoinnutuksella», kirjoittaa Sadeniemi.

Raskastekoinen ja vankkapäätelmäinen tutkielma huipentuu yritykseen 'mitata' runoilijan luomispaineen osuus kalevalasäkeen sanaisessa hahmotumisessa. Mekaanisen sattuman vallitessa olisi kaksityvisien säkeiden joukossa 8.4 % 1-alkusointuisia ja 2.4 % 2-alkusointuisia säkeitä. Todellisuudessa Arhippa Perttusen kaksityvisistä säkeistä noin 60 % ja inkeriläissäkeistä noin 72 % on alkusoinnullisia; 2-alkusointuisia säkeitä on Inkerissä lähes 23 kertaa enemmän ja Arhipalla 17 ¹/₂ kertaa enemmän kuin mekaaninen sattuma edellyttäisi, 1-alkusointuisia säkeitä runsaasti kaksin kerroin odotuksenmukainen määrä. Jos otetaan huomioon myös runomitan sananvalintaa rajoittava vaikutus, päädytään toteamukseen, että kalevalaisen runon yleisimmän säetyypin, runomittaa rikkomattoman 2-alkusointuisen 224-säkeen sadasta edustajasta vain kolme tai neljä on 'sattuman' satoa mutta 96 tai 97 taiteellisen intuition todennäköisyyden tuolta puolen noutamia harvinaisuuksia. »Ja kuitenkin on tie muodollisesti nuhteettomasta, jonkun Paavo Korhosen sepittämästä säkeestä todelliseen 'jalosäkeeseen' vielä ainakin yhtä pitkä kuin numeroin ilmaistava tie sen todennäköisyysfrekvenssistä 100 prosenttiin.»

Ei ihme, että tilastoja viljelevä kirjallisuudentutkimus herättää vahvoja

ennakkoluuloja helppotajuisella näkemys- ja vakaumusesseistiikalla hemmo-telluissa humanistipiireissä. Tilastollisesta tyylin tutkimusmenetelmästä on mm. Ruotsissa väitely pitkään; nuoren tutkijapolven johtavat miehet Helge Gullberg ja Pierre Naert tähdentävät kriittisesti käytettyjen ja todella 'laskettaviin' tyylin ilmiöihin sovellettujen tilastojen huomattavaa merkitystä mutta valittavat niiden suuritöisyyttä. Ymmärtääkseni Matti Sadeniemen tutkimuskoe suo varsin myönteisen kuvan tilastollisen menetelmän käyttömahdollisuuksista: joukko sitkeitä kiistakysymyksiä on saanut kaikesta päättäen lopullisen ratkaisunsa, moniaat aiempien tutkijain epävarmat arvailut on sitovasti näytetty toteen tai kumottu, onpa tilastotaulukkojen kylmän puolueettomista luvuista ollut luettavissa joukko aikaisemmin huomaamatta jääneitä kalevalaisen runosanonnan yleisiä säännönmukaisuuksia.

Entä tutkimuksen rajoitukset? Pysyäkseen edelleen alkusointujen piirissä: minua on hämmästyttänyt, miten vähin arveluin ja varauksin Sadeniemi on sullonut kalevalaisen säeaineistonsa alkusoinnuttomien, 1-alkusointuisten ja 2-alkusointuisten säkeiden perinnäisiin aitauksiin. Tarkkailtako onpa vaikka seuraavien säkeiden alkusointupitoisuutta:

1-alkusointuja:

Niin on siitä Pohjan akka
Viitisekse, vaatisekse
Päälläni pesän pitävät
En itke uron osoa
Alta ortten, päältä partten
Suon selällä, maan navalla

2-alkusointuja:

Töllä yksin käydessäni
Tuo turve tuvan takainen
Puun murskan murentajaksi
Soitti päivän, soitti toisen
Maahan miehet, maahan miekat
Laiskat lapset, valskit vaimot

On ilmeistä, että karkea jaotus 1- ja 2-alkusointuisiin kalevalasäkeihin tekee vain perin vajavaisesti oikeutta kalevalaisen alkusoinnutuksen mitä moninaisimmin muodoin vaihtelevalle ja vivahtelevalle skaalalle. Esimerkkisarjan kolmatta, neljättä ja viidettä 1-alkusointua tuskin käy pitäminen ainakaan heikompina kuin ensimmäistä 2-alkusoinnun esimerkkisäettä. Alkusoinnun voimakkuusasteen kannalta ei ole suinkaan yhdentekevää, onko alkusoinnuttomia tyvisanoja kaksi, kolme vai neljä, ei liioin, ovatko säkeen kaikki tyvisanat alkusoinnuttomia vai kenties vain puolet niistä, ei myöskään alkusoinnuttomien tyvisanain pituus ja keskinäinen asema. Ei ole selvää, tuskin edes todennäköistä, että esimerkiksi sanat portto, poukku, pursi, puikko, polttaminen ja puolukka on tajuttu *puoli*-sanana tasaveroiksi 2-alkusointupareiksi.

Holistisen, kaikkensuuntaisia vaikutusyhteyksiä huomioivan tieteen aikakauden keskellä Matti Sadeniemi on säilyttänyt omapäisesti atomistisen tutkijanotteen: hän analysoi runosäettä kuin suvereenia, kaikista yhteyksistään

irronnutta valtameren saarta; hän keskittyy kahden alkusoinnallisen tyvi-sanan erillisongelmiin niin intensiivisesti, että lukijakin miltei unohtaa, miten kapeasta kalevalaisen alkusointuisuusiän sektorista oikeastaan on kysymys. Kalevalasäkeen metriseen ja soinnulliseen hahmotukseen mitä olennaisimmin vaikuttava parallelismi on jätetty täysin huomiotta: varsinkin eteläisillä runoalueilla rehottavan sanantoistomuodin merkitys on sivuutettu, samoin säkeensisäisen kerron ja kaksinaisalkusoinnutuksen (ruokaruotsi, syömäsaksa — Kaukoi pyöri, kangas painui) keskinäiset suhteet, ja kun esimerkiksi Hevaan Varvaanan mukaan Väinämöinen

lauloi Joukamoin sattulan sorsaksi soronjokkeen,
 lauloi läöpän Joukamaisen lähtehen läikkymään,
 lauloi ruosan Joukamaisen ruovikkoon roikkimaan,

niin Sadeniemen mitoilla mitaten tähän säeparinkertoon sisältyisi kaksi alkusoinnutonta ja yksi 1-alkusointuinen säe.

Ei ole tilastollisen menetelmän vaan sen rajoitetun soveltamisen vika, että moniaat kalevalaisen alkusoinnutuksen keskeiset ongelmat ovat jääneet Sadeniemeltä selvittämättä. Niinpä riittävän lukuisain 'alkusoinnuttomien' säeparien analysointi johtaisi varmaan uusien merkittävään säännönmukaisuuksien jäljille — esimerkiksi toisinnosta VII 1774 olisi noukittavissa kolme tyyppillistä tapausta:

Ikävä minun tulevi, ikävä tulettelevi.
 Hairahin minä poloinen, hairahin polonalainen.
 Oisko tuuli mielellinen, ahavainen kielellinen.

Silmämääräisesti arvioiden näyttäisi tämäntyyppisten sanantoistorakenteiden ja varhaiskantaisten riimittelyn sekä toisaalta alkusoinnuttomuuden kesken vallitsevan kiinteä syy-yhteys.

On silti ilmeistä, että tilastollisella tyylintutkimusmenetelmällä sinänsä on sokeat pisteensä. Rytmiiän, kerron, soinnutus- ja sanajärjestystavoitteiden 'eturistiriidat' saavat kalevalaisen jalosäkeen hahmottuessa aina uudenmoisen ainutkertaisen kokonaisratkaisunsa, jonka syitä tilastot pystyvät vain kömpelösti ja karkein piirtein kommentoimaan. Miten olisivat mitattavissa esimerkiksi säeparin *ilman uksen ulvomatta, saranan narajamatta* sointuvalöörit? miten todennettavissa, että alkusointu ehdottomasti rikkoisi jälkisäkeen nerokkaan äännekuvion?

Perinnäisen käsityksen mukaan Suomen kirjoittamattoman varhaiskirjallisuuden valtaosa on valettu olennaisesti samaan 'kalevalaiseen' runomuottiin. Yhtenäinen, monien mielestä yksitoikkoisen yhdenmukainen runounivormu

muka vaatetta vanhat kansanrunomme, pakanuudenaikaisista šamaani- ja sankarivirsistä keskiajan legendoihin ja balladeihin, tunnelma-, työ- ja juhla- lauluista loitsurunouteen jopa sananlaskuihin ja arvoituksiin saakka. Klassillisen ilmauksensa usko suomalaisten kansanrunojen 'yhteismitallisuuteen' sai Elias Lönnrotin Kalevalassa: säe kuin säe katsottiin voitavan irrottaa alkuperäisistä yhteyksistään ja sijoittaa rakennuskivenä kalevalaiseen mosaiikkiepopokseen.

Sadeniemen tutkimuksen pääheikkoutena pidän premissien — alkusointutyyppeiden kolmijaon ja 'hyvän kalevalaisen säeaineksen' luontaisen homogeenisuuden — puutteellista kritiikkiä. Mistä varmuus, että kahden paikkakunnan epiikan perusteella on luotavissa yleispätevä kuva kalevalasäkeen metriikasta ja alkusoinnutuksesta? Ilmenee, että 2-alkusointuisten, 1-alkusointuisten ja alkusoinnuttomien säkeiden prosenttiluvut eivät Inkerissä ole samat kuin Latvajärvellä (61.5 — 19.8 — 18.8 / 53.7 — 22.0 — 24.4); tämän mietteitä herättävän tosiseikan Sadeniemi sivuuttaa huomauttamalla: inkeriläisrunojen suurempi alkusointuisuus riippunee niiden lyyrillisemmästä laadusta — Arhipan runojen sanonta on karumpaa, eepillisempää.

Eri runoudenlajien ja eri runoalueiden mahdollisten tyyli- ja muoto-kohtain selvittämiseksi olen tutkinut 48 200 säkeen pistokoetta. Karksin vanhasta GEG-kokoelmasta, Kuusalusta, Narvusin suomalaisilta, Hevaan inkerikoilta, Larin Paraskelta, Suistamolta, Ilomantsista, Repolasta, Vuonnisesta, Kiuruvedeltä, Juvalta ja Etelä-Hämeestä olen kustakin valinnut 200 epiikan, 200 lyriikan, 200 loitsujen ja 200 häärunojen säettä; Karkista puuttuvat loitsut olen korvannut historiallissävyyisillä runoilla, Savon häärunot metsämiehen virsillä ja Etelä-Hämeen häärunot Florinuksen kokoelman vähintään 3-säkeisillä kalevalamittaisilla sananlaskuilla.¹ Seuraavasta taulukosta ilmenee paikkakunnittain 1) alkusoinnuttomien säkeiden 2) vain sanantoisto-alkusoinnun sisältävien säkeiden 3) heikkojen alkusointuparien 4) vahvojen alkusointuparien 5) kolmi- ja nelisointujen 6) kaksi eri alkusointuparia sisältävien säkeiden %-luku 800 säkeen aineistosta. Runojalan laskussa olevia yksitavuisia sanoja en ole ottanut huomioon; muutoin olen noudattanut Sadeniemen rajankäyntiperiaatteita.

	A-ttomia säkeitä	Sanan- toisto-a.	Heikkoja a-pareja	Vahvoja a-pareja	3- ja 4- sointuja	Kaksi eri a-paria
KUUSALU	13.0	1.8	18.3	44.0	19.8	3.3
KARKSI.....	13.3	3.0	19.6	44.0	15.4	4.8
PARASKE	14.5	1.1	14.3	56.8	10.9	2.5
KIURUVESI.....	14.9	0.9	15.3	56.8	10.6	1.6

¹ Tutkimusaineiston lähdeluettelo on tämän tutkielman eripainoksen SKS:n ja HYK:n kappaleiden liitteenä.

	A-ttomia säkeitä	Sanan-toisto-a.	Heikkoja a-pareja	Vahvoja a-pareja	3- ja 4-sointuja	kaksi eri a-paria
ILOMANTSI.....	15.9	0.8	18.6	50.8	12.5	1.5
JUVA	16.5	0.6	15.0	54.3	11.4	2.3
HEVAA	17.5	1.1	10.8	54.8	13.5	2.4
NARVUSI	18.0	1.0	18.0	47.5	12.6	2.9
SUISTAMO	18.3	1.4	17.0	47.6	12.6	2.9
VUONNINEN	19.5	0.3	13.5	51.0	14.1	1.6
REPOLA	22.3	0.8	13.4	50.8	11.3	1.5
ETELÄ-HÄME	22.8	1.1	18.3	42.8	13.0	2.1
Koko aines	17.2	1.1	16.0	50.1	13.2	2.4

Onko hajaantoa pidettävä niin voimakkaana, ettei enää ole lupa puhua yhtenäisestä kalevalatyylisestä alkusoinnutuksesta? Vertailun vuoksi olen tutkinut kymmenen oppitekoisen kalevalamitan näytettä, yhteensä 3391 säettä: Mattias Salamniuksen, Juhana Frosteruksen, Heikki Väänänen, Elias Tuoriniemen, Paavo Korhosen, Pentti Lyytisen, Pietari Makkosen, Jaakko Räikkösen ja Eino Leinon Helkavirsien I ja II kokoelman tunnetuimpia runoja.

	A-ttomia säkeitä	Sanan-toisto-a.	Heikkoja a-pareja	Vahvoja a-pareja	3- ja 4-sointuja	Kaksi eri a-paria
P. Makkonen	0.3	0.0	19.8	61.0	18.4	0.5
P. Lyytinen	0.5	0.0	8.0	68.8	22.1	0.5
E. Tuoriniemi	0.6	0.0	5.4	76.7	15.9	1.4
J. Frosterus	0.8	1.2	14.0	63.0	18.1	2.9
P. Korhonen	2.4	0.0	28.4	55.5	12.3	1.4
M. Salamnius	3.7	0.0	41.6	40.2	14.2	0.2
J. Räikkönen	4.8	0.0	27.7	51.8	14.8	1.0
Helkavirsiä II	7.9	0.7	20.1	48.2	16.7	6.3
Helkavirsiä I	9.0	0.7	20.5	49.5	16.7	3.6
H. Väänänen	10.2	0.4	23.3	57.6	7.4	1.2

Tulos puhuu mitä voimakkaimmin kansanomaisen kalevalatyylisen alkusointuisuusperinteen yhtenäisyyden puolesta: kansanrunotilaston maksimi- ja minimilukujen väliseen kapeahkoon uomaan osuu vain ani harva kalevalaisen runon myöhäisistä mukailijoista. Kukaan näistä ei rohkene viljellä alkusoinnutonta säettä yhtä vapaasti kuin kansanruno; heikon alkusointuparin osalta vain Frosterus on tavannut kansanrunon suhdallisuuden; vahvaa alkusointuparia samoin kuin kolmi- ja nelisointua useimmat käyttävät tympäisevän runsaasti. Lähimmäksi kansanrunon sävyä ovat päässeet Eino Leino ja Heikki Väänänen; edellisen alkusoinnutus on tuntuvasti ylellisempää, jälkimmäisen karumpaa kuin aidon kansanrunon.

Viron runojen suhteellisen runsas alkusointuisuus selittyy sikäläisen sanaston lyhemmydestä: säkeiden monisanaisuus on lisännyt kolmi- ja nelisoinnun käyttöä. Savossa ja inkerikkojen runoudessa vahva alkusointupari

näyttää (sekundäärisesti?) voittaneen alaa; savolaiset talonpoikaisrunoniekat ovat vieneet saman kaavamaistumistendenssin askelta tai paria edemmäksi. Repolassa ja Etelä-Hämeessä vanhan runonlaulun alkava rappio ilmenee mm. alkusointuisuuden katona (vrt. Sampo-epos s. 96). Hevaelainen erikoispiirre on heikon alkusoinnun silmänpistävä hyljeksyntä.

Olen laskenut, miten runsaasti eri näytteihin sisältyy 'ylivahvaa' alkusointua (yöllä yötyirit tulevat — puun murskan murentajaksi). Eniten sitä viljelee Larin Paraske: 11 %, seuraavina Repola 10.8 %, Kiuruvesi 10.5 %, Vuonminen 10.3 %, Suistamo 9.9 %, Ilomantsi ja Narvusi 9.8 %, Juva 9.6 %, Kuusalu 9.4 %, Karksi 9.1 %, Hevaa 9.0 % ja Etelä-Häme 8.4 %. Kun moisten sanayhdistelmän 'todennäköisyys' on häviävän vähäinen, on todettava ylivahvan alkusoinnun tavoittelu vielä monin verroin voimakkaammaksi kuin vahvan alkusoinnun. %-lukuihin eivät sisälly sanantoistorakenteet.

Eri runoudenlaatujen alkusointuisuutta valaisee seuraava 8800-säkeisen aineiston pohjalta laskettu %-tilasto:

	Epiikka	Loitsut	Häärunot	Lyriikka
Alkusoinnuttomia säkeitä	23.1	17.7	15.3	13.4
Heikkoja alkusointupareja	18.7	16.0	15.6	14.0
Heikkoja kolmisointuja	1.5	1.9	2.0	2.2
Vahvoja alkusointupareja	45.0	50.0	49.3	54.4
Vahvoja 3- ja 4-sointuja	8.8	10.4	13.8	12.7
Kaksinaisalkusointuja	1.9	2.8	2.7	2.3
Sanantoisto-alkusointuja	1.0	1.3	1.3	1.0

Tilasto vahvistaa Sadeniemen otaksuman, että eepilliselle kansanrunotyylille on ominaista niukempi, lyyrilliselle runsaampi alkusoinnutus. Loitsut ja häärunot ovat välittävällä kannalla.

Todellisuudessa eri runoudenlaatujen tyylivastakohta on Karjalassa ja Narvusin suomalaisten runoissa tuntuvasti jyrkempi kuin edellisestä tilastosta ilmenee, kun taas Hämeen, Savon, Viron ja Hevaan eri runolajeissa viljellään melko tasarakenteista alkusoinnutusta. Tämä mitä merkittävin vastakohtaisuus käy ilmi seuraavasta taulukosta, jossa runoalueittain esittelén, miten monta eepillistä ja miten monta lyyrillistä 1) alkusoinnutonta säettä, 2) heikkoa alkusointuparia, 3) vahvaa alkusointuparia, 4) kolmi-, neli- ja kaksinaisalkusointua olen tavannut kustakin 200 + 200 säkeen koeaineistosta. Tyyliarvoltaan neutraalit sanantoisto-alkusoinnut jätän syrjään; jos toistetun sanan kanssa on alkusoinnutettu kolmaskin säkeen sana tai jos kolmas ja neljäs sana ovat keskenään alkusoinnuttomia, olen — tässä kuten muuallakin — lukenut säkeen kolmi- tai kaksinaisalkusoinnuttomiksi.

	A-ttomia säikeitä	Heikkoja a-pareja	Vahvoja a-pareja	3-, 4- ja kaksinais-a
VUONNINEN	62 : 16	46 : 16	70 : 125	22 : 42
NARVUSI	62 : 21	35 : 34	80 : 110	21 : 35
PARASKE	49 : 17	31 : 25	109 : 127	9 : 26
REPOLA	64 : 26	29 : 28	91 : 110	16 : 32
SUISTAMO	43 : 21	44 : 25	81 : 117	26 : 37
ILOMANTSI.....	43 : 22	58 : 24	79 : 125	20 : 29
KUUSALU	37 : 25	31 : 34	86 : 85	44 : 53
KIURUVESI.....	40 : 28	39 : 26	100 : 118	20 : 28
ETELÄ-HÄME	52 : 43	36 : 43	87 : 79	24 : 32
KARKSI.....	32 : 28	37 : 34	86 : 88	39 : 45
HEVAA	33 : 31	18 : 22	119 : 117	26 : 29
JUVA	38 : 43	45 : 24	92 : 105	25 : 26
Yhteensä	555 : 321	449 : 335	1080 : 1306	292 : 414

Pistokoe-erien pienuus ei salli pitkälle meneviä päätelmiä, mutta yleiskuva on selvä: Vuonnissa, Ilomantsissa ja Suistamalla näkyy tehtävän johdonmukainen ero eepillisen ja lyyrillisen alkusoinnutuksen välillä; myös Narvussa, Paraskella ja Repolassa vastakohtaisuus on jyrkkä, mutta heikkoja alkusointupareja käsitellään neutraaleina; Kiuruvedellä ja Kuusalussa epiikan ja lyriikan tyylivastakohta on lievempi mutta vielä täysin selvä; Etelä-Hämeessä, Juvalla, Hevaalla ja Karksisissa siitä on vain vähäisiä merkkejä. Puuttumatta kysymykseen, onko virolais-inkeriläinen lyyrillis-eepillinen yhtenäistyyli todella sekundäärisesti kehittynyt Karjalassa säilyneen differentioituneemman runotyylin pohjalta, kiteytän tilaston olennaisimman sanottavan teesiksi: noin joka toinen vanhan karjalaisen epiikan säe, mutta vain joka neljäs tai viides lyriikan säe on alkusoinnuton tai sisältää heikon alkusointuparin.

Tähdennän vieläkin mittakeppien vajavaisuutta: tilastoista ei ilmene, käsittävätkö alkusoinnutiset tyvisanat koko säkeen vai kenties vain puolet siitä, eivät liioin puuttuvan tai heikon alkusointuisuuden erilaiset kompensoimismenetelmät.

Alkusointuisuus kuuluu, niinkuin Lauri Hakulinen on pätevästi osoittanut, suomessa suorastaan kieltä luoviin tekijöihin: sen varhaishistoriaa kuvastelevat sen seitsemät makuaan menettämättömät alkukantaiset puheparret; sen nykyhistoriaa rakentavat tietien tahtoen, tahattomasti tai vastaan rimpuillen meidän päiviemme iskulauseteknikot, otsikonpunojat, iskelmätekstien suomentajat ja muut vähemmän vaikutusvaltaiset kynäniekat. Matti Sadeniemen tutkielma on tähän mennessä ansiokkain yritys tämän mitä keskeisimmän tyylinelementin suomalaisten ominaispiirteiden selvittämiseksi. Puolestani olen halunnut lisätä keskusteluun ennen muuta kaksi näkökohtaa:

kalevalatyylin univormu ei alkusointuisuudenkaan osalta ole aivan niin yksikuosinen kuin runousopeista ja Sadeniemenkin tutkimuksesta voisi päätellä; ylen-yleinen syytös alkusoinnun liikaviljelystä osuu jokseenkin kaikkiin kalevalatyylin oppineihin ja talonpoikaisiin mukailijoihin mutta tuskin aidon kansanepiikan hillityn jalosointuiseen sanontaan.

MATTI KUUSI

Über die Alliteration in der Kalevala-Dichtung

Verf. bespricht anfänglich eine metrisch-linguistische Untersuchung von MATTI SADENIEMI »Die Metrik des Kalevala-Verses» (FF Communications N:o 139), insbesondere das einsichtsvolle Kapitel »Die Alliteration». Sadeniemi hat statistisch bewiesen, dass die starke Alliteration mit demselben ersten Vokal zweier Wurzelwörter in der altfinnischen Dichtung — umgekehrt als auf germanischer Seite — etwa 10-mal mehr angestrebt wird als die schwache Alliteration. Ebenso hat er u. a. bestätigt, dass die Alliteration lange und nebeneinander oder einander nahe stehende Wurzelwörter bevorzugt.

Verf. macht die Anmerkung, dass eine Dreiteilung der Alliteration (die Verse ohne A., mit schwacher oder starker A.) nur mangelhaft der mannigfaltigen Skala der verschiedenen Alliterationstypen entspricht. 13 % der Kalevala-Verse enthalten drei oder vier miteinander alliterierende Wurzelwörter und 2 ½ % zwei verschiedene Alliterationspaare in dem Rahmen eines Verses. Eine 'überkräftige' Alliteration mit identischem Diphthong oder langem Vokal der ersten Silben oder mit dem-

selben Konsonanten nach dem ersten Vokal kommt in jedem zehnten Verse vor; ihre Bevorzugung ist demnach noch stärker als die der starken Alliteration. Durch eine Analyse von 48 volkstümlichen Proben der Epik, Lyrik, Hochzeits- und Zauberlieder aus 12 verschiedenen Volksdichtungsgebieten und 10 Proben der späteren Kalevala-Verse, die von Priestern, Bauern und Dichtern seit dem 17. Jahrhundert verfasst sind, wird statistisch bestätigt, dass es in der alten finnisch-estnischen Volksdichtung vielfach mehr (13—23 % gegen 0—10 %) unalliterierte Verse gibt als in den Gedichten der Epigonen und Neuerer. Jeder zweite Vers der Volksepik, aber nur jeder vierte oder fünfte Vers der Volkslyrik enthält keine oder eine schwache Alliteration, während die Hochzeits- und Zauberlieder eine mittlere Stellung dazwischen einnehmen. Während die lokale Variierung der Alliterationsfrequenz offensichtlich sekundär ist, kann man bedeutsame und charakteristische Unterschiede in der Alliteration verschiedener Gattungen der Kalevala-Dichtung wahrnehmen.

MATTI KUUSI